
Toenemende verschillen in regionale werkloosheid

J. GEERLOF

De werkloosheidsontwikkeling is de resultante van de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten. Op landelijk niveau is vooral de groei van het arbeidsaanbod voor de werkloosheidstoename verantwoordelijk, maar op regionaal niveau zijn er grote verschillen te constateren. In dit artikel onderscheidt de auteur zeven klassen van Corop-gebieden, die hij naar urbanisatie- en centralisatiegraad rangschikt. De werkloosheidstoename blijkt dan in toenemende mate met de daling van de vraag naar arbeidskrachten samen te hangen naarmate de regio's meer perifeer en minder stedelijk zijn. Vervolgens onderzoekt de auteur de vraag of er soms sprake is geweest van een afvloeiing van overtollige arbeidskrachten uit gebieden met vraagtekorten naar gebieden waar vraagoverschotten gelijke tred hebben gehouden met de ontwikkeling van het arbeidsaanbod. Dit blijkt niet het geval: de divergentie van de werkloosheid tussen de regio's is juist groter geworden en er zijn zelfs nieuwe probleemgebieden bijgekomen.

Inleiding

Vier hypothesen worden getoetst in dit artikel. De eerste luidt dat de werkloosheidstoename in de meeste regio's voornamelijk wordt bepaald door de groei van het arbeidsaanbod. De tweede luidt dat de arbeidsvraag positief samenhangt met de graad van stedelijkheid en centraliteit. Ten derde wordt een regionale divergentie ten aanzien van het werkloosheidsniveau verondersteld in plaats van een in brede kring verkondigde convergentie. Het ruimtelijk schaalniveau waarvoor wordt gekozen is in dit verband echter wel cruciaal. De vierde en laatste stelling luidt dat de traditionele probleemgebieden, met name die in het Noorden, met de hoogste werkloosheid te kampen zullen krijgen, maar dat voor de toekomst ook nieuwe probleemgebieden zullen opdoemen. De regionale schakering van de werkloosheid is bepaald niet verdwenen, integendeel. De voor Europese begrippen snelle groei van het arbeidsaanbod krijgt minder aandacht dan het verlies van arbeidsplaatsen in bepaalde sectoren en regio's.

Toch ligt in de ontwikkeling van het arbeidsaanbod de voornaamste verklaring voor de sterke werkloosheidsgroei en ook voor de regionale verschillen daarin.

Arbidsaanbod en werkloosheid

Sinds 1979 is de werkloosheid verviervoudigd van 210.000 naar 856.000 personen, ofte wel van 4,1% naar 14,8% van de totale beroepsbevolking in 1983. Gestandaardiseerd voor de wijziging van de werkloosheidsdefinitie (per 1 januari 1983) komt het werkloosheidsjaargemiddelde nog op 754.000 personen of 13,4% van de totale beroepsbevolking. Met deze standaardisatie zijn de effecten van de definitiewijziging geëlimineerd.

Nationaal beschouwd betekent deze toename een naoorlogs record. Ook in Westeuropes kader bezien is zowel de toename als het niveau van de werkloosheid uitzonderlijk hoog, zoals OESO-publikaties aangeven. De vraag die hierbij direct opkomt

is waardoor deze excessieve werkloosheidsgroei kan worden verklaard. Daartoe wordt de eerste stelling geponeerd: de werkloosheidstoename sinds 1979 wordt voor het overgrote deel bepaald door de stijging van het arbeidsaanbod.

Werkloosheid is de resultante van ontwikkelingen in de vraag naar en het aanbod van arbeidskrachten. Als al het overige gelijk blijft doet een stijging van het arbeidsaanbod of een daling van de vraag naar arbeid, of een combinatie van beide, de werkloosheid stijgen.

Zo heeft het CBS berekend dat de totale beroepsbevolking tussen 1975 en 1983 is gegroeid van 5,1 naar 5,7 mln. personen. De gemiddelde jaarlijkse toename is in deze periode nog verder gestegen van 66.000 (tussen 1976 en 1980) via 90.000 (in 1981 en 1982) naar 97.000 personen in 1983. De vraag naar arbeidskrachten is tussen 1980 en 1983 gedaald met gemiddeld 1,9% van het arbeidsvolume (in arbeidsjaren) of 1,1% van het totaal aantal werkzame personen. Werkloosheid is in Nederland dus het gevolg van een combinatie van aanbodstijging en vraagdaling. Daarmee weten we echter nog niet exact in welke mate beide ontwikkelingen hebben bijgedragen aan de werkloosheidstoename. In tabel 1 is dit uitgerekend, zowel nationaal als voor de regio's afzonderlijk.

Voor heel Nederland blijkt de groei van het arbeidsaanbod voor 81% de werkloosheidstoename te kunnen verklaren, terwijl de daling van de vraag „maar” 19% verklaart. De zeer forse groei van de beroepsbevolking is daarmee de belangrijkste determinant van de huidige werkloosheid.

De meest recente trendmatige groei van de beroepsbevolking wordt vooral bepaald door de demografische ontwikkeling, te weten de groei van de beroepsbevolking ten gevolge van veranderingen in de omvang en de samenstelling van de bevolking.

Tabel 1. Determinanten van de werkloosheidsontwikkeling voor de COROP-gebieden tussen 1979-1982

COROP-gebied	Vraagwijziging in procenten	Aanbodsverandering in procenten
Oost-Groningen	41	59
Delfzijl e.o.	9	91
Overig Groningen	27	73
Noord-Friesland	21	79
ZW-Friesland	76	24
ZO-Friesland	17	83
Noord-Drenthe	- 4	104
ZO-Drenthe	17	83
ZW-Drenthe	126	- 26
Noord-Overijssel	66	34
ZW-Overijssel	7	93
Twente	40	60
Veluwe	16	84
Achterhoek	53	47
Aggl. Arnhem/Nijmegen	30	70
ZW-Gelderland	- 10	110
Utrecht	- 23	123
Kop van Noord-Holland	- 5	105
Alkmaar	- 11	111
IJmond	46	54
Haarlem	16	84
Zaanstreek	61	39
Amsterdam	3	97
Gooi en Vechtstreek	44	56
Leiden en Bollenstreek	- 21	121
Den Haag	- 17	117
Delft en Westland	- 8	108
Oost Zuid-Holland	- 13	113
Groot Rotterdam	- 9	109
ZO Zuid-Holland	- 33	133
Zeeuwsch Vlaanderen	23	77
Overig Zeeland	28	72
West Noord-Brabant	14	86
Midden Noord-Brabant	25	75
NO Noord-Brabant	33	67
ZO Noord-Brabant	22	78
Noord-Limburg	- 9	109
Midden-Limburg	8	92
Zuid-Limburg	37	63
Nederland	19	81

Bron: bewerking van SWP en regionale werkloosheidsgegevens van het CBS en Sociale Zaken.

Tot het eind van de jaren zeventig ving de daling van de arbeidsmarktparticipatie, met name door de stijging van de onderwijsdeelname en de arbeidsongeschiktheid, nog een aanzienlijk deel van de demografische groei op. Sindsdien gebeurt dit niet meer. Dit verklaart de extra forse instroom op de arbeidsmarkt van de laatste jaren. Volgens prognoses van het CPB zal de expansie van de beroepsbevolking in de toekomst doorgaan, vooral als gevolg van de demografische ontwikkeling. De afname van de vraag naar arbeidskrachten is o.a. het gevolg van de nationale en internationale economische recessie en de daaraan verbonden daling van de productie en verder van de (in tijden van recessie altijd) geringe macro-productiviteitsstijging.

Het regionaal werkloosheidspatroon

In welke mate vraag en aanbod de werkloosheidstoename in de afzonderlijke regio's verklaren is op dezelfde wijze als voor Nederland als geheel berekend. Het door de Coördinatie Commissie Regionaal Onderzoeksprogramma (COROP) geformuleerde schaalniveau waarop de commissie, weliswaar niet overal „sluitend”, de regionale arbeidsmarkten heeft afgebakend, is als analyseniveau gekozen. Deze regionalisering van Nederland is geënt op het nodaliteitsprincipe.

De verschillen tussen de regio's in het relatieve belang van beide determinanten zijn aanzienlijk. Zo is in een aantal regio's, vrijwel alle gelegen in het Westen van Nederland, de stijging van de vraag naar arbeid nog in staat geweest om een deel van de groei van het arbeidsaanbod op te vangen. De groei van het arbeidsaanbod is daarmee de enige oorzaak van de werkloosheidstoename. Het beeld is voor de overige regio's zo wisselend dat het trekken van eenduidige conclusies niet mogelijk is.

Om meer duidelijkheid te scheppen zijn twee classificaties van de COROP-gebieden gemaakt die differentiëren naar de mate waarin vraag- resp. aanbodwijzigingen de werkloosheid bepalen. Hierbij is gekozen voor de kenmerken urbaniteit en centraliteit. De beide klasse-indelingen zijn tot stand gekomen via het „middelen” van de resultaten van twee classificatietechnieken. De eerste is de clusteranalyse, welke gebieden groepeerd op basis van de overeenkomst in de scores van de desbetreffende regio's op te voren gekozen variabelen. De tweede techniek is een rangordeningstechniek, die gebieden samenvoegt op basis van de geringste verschillen in de gesommeerde scores van die regio's op tevoren geselecteerde en naar een rangordeschaal getransformeerde variabelen 1).

De negen variabelen om urbaniteit mee te typeren zijn in drie groepen samen te voegen:

- materieel-ruimtelijke variabelen:
 1. bevolking in gemeenten met meer dan 50.000 inwoners als percentage van de totale bevolking per 1-1-1972;
 2. het inwonertal van de COROP-gebieden vermeerderd met de inwonertallen van de aangrenzende COROP-gebieden, te zamen als percentage van de bevolking in alle gebieden;
 3. de bebouwde oppervlakte als percentage van de totale oppervlakte per 1-1-1976;
- sociaal-ruimtelijke procesvariabelen:
 4. het gemiddelde inkomen per inwoner in 1974;
 5. het aantal middelbare en hogere employees als percentage van alle hoofden van huishoudens in 1971;
 6. de beroepsbevolking met middelbaar, semi-hoger en hogere opleiding als percentage van de totale beroepsbevolking in 1971;
- sociaal-economische variabelen:
 7. het aandeel van de dienstverlening in procenten van de totale werkgelegenheid in 1979;
 8. het aandeel van de landbouw in de totale werkgelegenheid in procenten in 1979;
 9. de procentuele toename van het aandeel van de dienstverlening tussen 1979 en 1983 in de totale werkgelegenheid.

1) Voor een uitgebreide beschrijving van zowel technieken als toepassing ervan op de hier weergegeven variabelenbestanden zie Jaap Geerloff, *Werkloosheid: regionale spreiding en differentiatie*, intern rapport Geografisch Instituut Rijksuniversiteit Utrecht, mei 1984.

Alle variabelen hebben, op variabele 8 na, een positief verondersteld verband met urbaniteit. Het eindresultaat van de classificatie is een indeling van de COROP-gebieden (Z Y P uitgesloten) in zeven klassen van meest tot minst urbaan:

1. Groot Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, Haarlem, Leiden en Bollenstreek, Groot Rotterdam, Den Haag;
2. Delft en Westland, Alkmaar, Utrecht, Oost Zuid-Holland, Zuidoost Zuid-Holland, Zaanstreek;
3. IJmond, Zuidoost-Overijssel, Arnhem en Nijmegen, Zuidoost Noord-Brabant, Zuid-Limburg, Noordoost Noord-Brabant, Midden Noord-Brabant;
4. Veluwe, Twente, West Noord-Brabant, Overig Groningen, Noord-Friesland;
5. Noord-Overijssel, Noord-Drenthe, Kop van Noord-Holland, Zuidoost-Drenthe, Overig Zeeland;
6. Noord-Limburg, Zuidoost-Friesland, Zuidwest-Gelderland, Zuidwest-Drenthe, Zeeuwsch Vlaanderen;
7. Midden-Limburg, Delfzijl, Achterhoek, Zuidwest-Friesland, Oost-Groningen.

De negen variabelen waarop de centraliteitsindeling is gebaseerd, omvatten naast twee afstandsvariabelen een aantal structuurvariabelen, waarmee centraliteit is te typeren:

1. het gemiddelde van de absolute afstand over de weg van de grootste kernen van het COROP-gebied tot de vier grootste kernen Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht;
2. de gemiddelde afstand tot de drie dichtstbijzijnde kernen met meer dan 100.000 inwoners vanaf de grootste kern van het COROP-gebied gerekend (ook de buitenlandse steden meegenomen);
3. de bruto toegevoegde waarde per werknemer in 1977.
4. de bruto toegevoegde waarde per werknemer in de industrie in 1977;
5. de beroepsbevolking met (semi-)hoger opleidingsniveau als percentage van de totale beroepsbevolking in 1977;
6. de wetenschappelijke en overige vakspecialisten en beleidsvoerende en hoger leidinggevende functies als aandeel van het totaal aantal werkzame personen in 1977;
7. het migratieoverschot in de leeftijdsgroep 20-24-jarigen in afwijking van het meest negatieve migratiesaldo in 1979;
8. het geïndexeerde gemiddelde vermogen per vermogensbezitter in 1977;
9. het geïndexeerde gemiddelde totale inkomen per inkomens-trekker in 1977.

Op variabele 2 en 7 na hebben alle overige variabelen een positief verondersteld verband met het kenmerk centraliteit. De zo verkregen centraliteitsindeling in zeven klassen loopt van meest tot minst centraal:

1. Groot Amsterdam, Groot Rotterdam, Utrecht, Haarlem, Den Haag, Gooi en Vechtstreek;
2. Leiden en Bollenstreek, Zuidoost Zuid-Holland, Oost Zuid-Holland, Zaanstreek, IJmond, Arnhem en Nijmegen, Delft en Westland;
3. Alkmaar, Kop van Noord-Holland, Achterhoek, Zuidwest Gelderland;
4. Midden Noord-Brabant, Noordoost Noord-Brabant, Veluwe, Zuidoost Noord-Brabant, West Noord-Brabant;
5. Twente, Noord-Overijssel, Zuidwest-Overijssel, Noord-Drenthe, Zuid-Limburg, Noord-Limburg, Midden-Limburg;
6. Overig Groningen, Overig Zeeland, Noord-Friesland, Zuidoost-Friesland, Zeeuwsch Vlaanderen;
7. Zuidwest-Friesland, Zuidwest-Drenthe, Zuidoost-Drenthe, Delfzijl, Oost-Groningen.

De voor tabel 1 uitgevoerde berekening voor de afzonderlijke COROP-gebieden kan nu ook worden toegepast op de aggregaten van deze regio's in de zeven urbaniteits- en centraliteitsklassen. De resultaten staan in tabel 2.

Het blijkt dat zowel in de meest urbane als in de meest centrale gebieden de stijging van het arbeidsaanbod de oorzaak was van

Tabel 2. Determinanten van de werkloosheidstoename tussen 1979 en 1982 afgezet tegen urbaniteitscontinuum en centrum-periferie-indeling

Urbaniteitsklassen	Vraagwijziging in procenten van de werkl.toename		Aanbodwijziging in procenten van de werkl.toename		Werkloosheidstoename
1	3.172	- 4	82.478	104	79.306
2	5.294	-14	43.436	114	38.187
3	-24.310	29	58.941	71	83.251
4	-14.533	27	38.632	73	53.165
5	- 5.443	21	20.427	79	25.870
6	- 4.577	23	14.929	77	19.506
7	-10.787	41	15.588	59	26.375
Centraliteitsklassen					
1	5.444	- 6	96.453	106	91.009
2	- 6.860	14	42.996	86	49.856
3	- 4.313	16	22.942	84	27.255
4	-15.754	22	56.063	78	71.817
5	-15.578	17	78.525	83	94.103
6	- 6.632	23	21.196	77	27.828
7	-10.326	52	9.577	48	19.903

Bron: zie tabel 1.

de werkloosheidstoename. Met het afnemen van de mate van urbaniteit en centraliteit nam het belang van de daling van de vraag voor de verklaring van de werkloosheidsgroei steeds verder toe. In de minst centrale (dat is perifere) gebieden kwam de stijging van de werkloosheid zelfs voor meer dan 50% voor rekening van de gedaalde vraag naar arbeid. De gekozen kenmerken urbaniteit en centraliteit blijken dus zeer goed te discrimineren naar de aard van de werkloosheidstoename. De differentiatie in de ontwikkeling van de vraag komt ook zeer duidelijk tot uiting als de procentuele wijziging in het aantal werkzame personen tussen 1979 en 1982 wordt berekend voor de urbaniteitsindeling 2):

Klasse	procentuele werkgelegenheidswijziging
1	+ 0,2
2	+ 0,9
3	- 2,8
4	- 2,3
5	- 2,0
6	- 2,2
7	- 4,6

De recessie heeft dus de grootste negatieve werkgelegenheidseffecten gehad in de minst urbane en minst centrale gebieden. De grootste toename van het arbeidsaanbod doet zich juist voor in de meest urbane/centrale gebieden. Dat komt door de snellere stijging van de omvang van de beroepsbevolking aldaar vaak gecombineerd met een stijgend positief pendelsaldo. De relatief snelle stijging van de beroepsbevolking wordt voor een deel ongetwijfeld veroorzaakt door de (selectieve) migratie vanuit de meer perifere regio's naar de meest urbane/centrale gebieden in het Westen van het land. Zo stijgt bij voorbeeld het arbeidsaanbod in de regio Alkmaar met 10,4% tussen 1979 en 1982, terwijl deze in Zuidwest-Drenthe daalt met 2,7%.

Ten aanzien van de betekenis urbaniteit en centraliteit voor de verklaring van regionale verschillen in werkloosheidsontwikkeling kan de volgende conclusie worden geformuleerd: er bestaan verschillen in de mate waarin vraag- resp. aanbodwijzigingen de regionale werkloosheidstoename determineren. De confrontatie van de classificaties van de regio's naar urbaniteit en centraliteit met de mate waarin vraag- resp. aanbodveranderingen de werkloosheidstoename bepalen, maakt duidelijk dat de daling van de vraag naar arbeidskrachten steeds groter was naarmate de regio's als minder urbaan/centraal zijn te typeren. In de meest urbane/centrale gebieden, gelegen in West-Nederland, werd de groei van het arbeidsaanbod nog opgevangen door een werkgelegenheidstoename. De minst urbane en centrale regio's kenden

2) Op basis van gegevens uit de Statistiek Werkzame Personen.

een geringere stijging van het arbeidsaanbod en een relatief forse daling van de vraag naar arbeid.

Divergentie of convergentie

Een interessante vraag is of de per regio uiteenlopende mutaties in de vraag naar en het aanbod van arbeid de regionale spreiding van de werkloosheid hebben veranderd. Is deze groter of kleiner geworden? Met andere woorden, is het effect van de regionale differentiatie in de vraagontwikkeling groter of kleiner dan het effect van de regionale differentiatie in de ontwikkeling van het arbeidsaanbod? In deze paragraaf zal blijken dat de werkloosheid tussen 1979 en 1983 regionaal meer gespreid is geraakt.

De vraag naar het convergeren of divergeren van de regionale werkloosheidsverdeling kan worden beantwoord als we weten of het gemiddelde van de sommiering van de afwijking van de regionale werkloosheidspercentages rond het totale (nationale) gemiddelde is afgenomen of toegenomen. Met andere woorden, is de gemiddelde afwijking van het gemiddelde gedaald of toegenomen. Dit komt dus neer op de vraag of de standaarddeviatie kleiner of juist groter is geworden. Aan de standaarddeviatie-techniek is wel de veronderstelling gekoppeld dat de gegevens normaal (volgens een Gauss-kromme) verdeeld zijn, wat inhoudt dat binnen een interval van plus of min een maal de standaarddeviatie het overgrote deel (meer dan 68%) van de waarnemingen moet vallen. In tabel 3 zijn de standaarddeviaties van de

Tabel 3. Werkloosheid in procenten van de totale beroepsbevolking voor de COROP-gebieden tussen 1979-1983

COROP-gebied	1979	1980	1981	1982	1983 a)
Oost-Groningen	6,53	7,86	14,29	16,78	18,43
Delfzijl e.o.	6,38	6,47	11,84	14,84	14,23
Overig Groningen	5,85	6,91	8,97	11,76	13,17
Noord-Friesland	5,69	7,26	9,09	12,55	14,91
ZW-Friesland	4,39	5,00	8,04	11,17	13,13
ZO-Friesland	3,40	4,54	8,55	11,94	14,43
Noord-Drenthe	4,25	4,78	6,99	9,53	11,63
ZO-Drenthe	6,48	7,81	11,19	14,60	17,18
ZW-Drenthe	3,17	4,15	6,95	10,44	13,09
Noord-Overijssel	3,31	4,14	5,40	7,07	11,58
ZW-Overijssel	3,41	3,98	6,12	9,26	10,63
Twente	4,02	5,01	8,45	12,17	15,00
Veluwe	2,40	3,11	5,66	9,44	10,65
Achterhoek	2,92	3,37	6,64	10,85	12,10
Aggl. Arnhem/Nijmegen	5,91	7,04	10,07	15,70	17,13
ZW-Gelderland	3,82	4,30	7,54	12,27	13,66
Utrecht	2,52	2,89	4,68	6,94	9,24
Kop van Noord-Holland	2,38	3,22	5,92	8,70	9,28
Alkmaar	2,64	3,19	5,26	7,86	9,10
IJmond	2,20	2,62	4,41	7,33	8,72
Aggl. Haarlem	1,62	1,95	3,71	5,72	7,61
Zaanstreek	2,62	3,01	5,16	7,71	9,79
Groot Amsterdam	3,85	4,44	6,82	9,41	11,52
Gooi en Vechtstreek	1,96	2,26	3,79	5,89	8,13
Aggl. Leiden en Bollenstreek	3,18	3,54	5,44	7,33	8,66
Aggl. Den Haag	3,53	3,94	5,02	7,46	10,56
Delft en Westland	2,81	2,96	4,69	5,93	8,30
Oost Zuid-Holland	2,16	2,71	4,36	6,39	8,41
Groot Rotterdam	3,49	4,69	6,83	9,27	11,90
ZO Zuid-Holland	2,89	3,17	4,46	6,51	9,38
Zeeuwsch Vlaanderen	3,80	4,16	5,80	8,61	10,72
Overig Zeeland	4,11	4,34	5,69	7,54	9,76
West Noord-Brabant	4,99	6,10	8,04	10,92	13,32
Midden Noord-Brabant	4,58	5,43	9,73	11,62	13,49
NO Noord-Brabant	5,07	6,15	9,34	12,96	14,03
ZO Noord-Brabant	5,53	6,27	9,22	11,91	14,10
Noord-Limburg	5,57	6,14	8,67	11,19	13,17
Midden-Limburg	5,73	6,32	9,02	11,85	13,44
Zuid-Limburg	9,06	9,34	11,12	13,63	15,23
Nederland	4,05	4,69	7,15	9,85	12,11
Gemiddelde	4,069	4,782	7,283	10,114	12,129
Variantie	2,471	3,266	5,840	8,032	8,206
Standaarddeviatie	1,571	1,807	2,426	2,834	2,865

a) 1983: gecorrigeerd.
Bron: zie tabel 1.

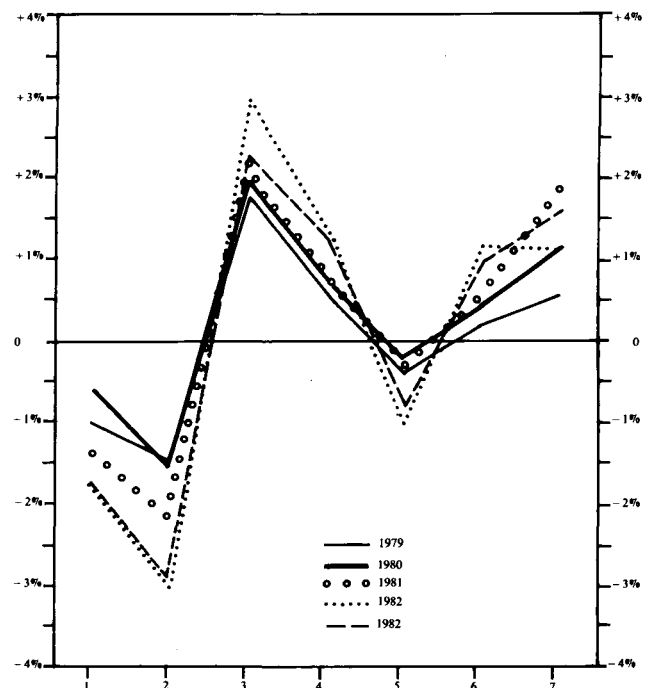
regionale werkloosheid voor de onderzochte jaren weergegeven. De standaarddeviatie is verschoven van 1,6 in 1979 naar 2,8 in 1983. Dit betekent dat de regionale werkloosheidspreiding is gaan divergeren. Immers, de regionale werkloosheidspercentages wijken in 1983 gemiddeld 1,2% meer van het nationale gemiddelde af dan in 1979.

De werkloosheidsontwikkeling is ook berekend voor de aggregeaten van de COROP-gebieden. Daardoor kunnen we onderzoeken in hoeverre de verandering in de spreiding kan worden gecorreleerd aan de differentiatie in de vraag- en aanbodontwikkeling. De resultaten van deze analyse staan voor de urbaniteits- en voor de centraliteitsindeling respectievelijk weergegeven in figuur 1 en 2. Voor beide classificaties is het patroon van de werkloosheidspreiding niet gewijzigd; het heeft zich in beide gevallen wel extreem ontwikkeld. De divergentie van de werkloosheidspreiding heeft zich dus duidelijk ook tussen de voor dit onderzoek gevormde klassen van de COROP-gebieden voorgedaan.

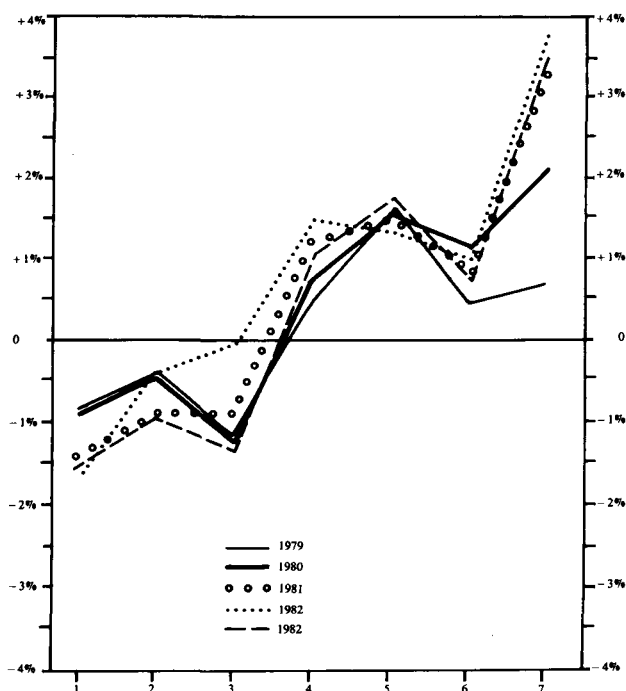
In het geval van de centraliteitsindeling is duidelijk een „rank-size rule“-patroon te herkennen met (in toenemende mate) de laagste werkloosheidspercentages in de meest centrale gebieden en met (in toenemende mate) de hoogste werkloosheidspercentages in de minst centrale gebieden. In het geval van de urbaniteitsindeling wordt dit zelfde patroon verstoord door de piek bij klasse drie. Deze verstoring wordt veroorzaakt doordat een aantal hoog scorende, vaak meer perifere gebieden, in deze klasse vallen (zoals Zuid-Limburg en de regio Arnhem/Nijmegen). Het patroon krijgt hierdoor een absoluut maximum rond klasse 3, een lokaal maximum in de minst urbane gebieden en verder een absoluut minimum in de peri-urbane gebieden (zie figuur 1). Dat de meest urbane gebieden niet het laagst scoren heeft daarmee te maken dat ondanks het hoge schaalniveau van analyse het effect van de hoge binnen(groot)stedelijke werkloosheid toch enigszins doorwerkt.

Aan beide classificaties is een divergerende werkloosheidspreiding van een „rank-size rule“-patroon te koppelen. Met andere woorden, een steeds ongunstiger werkloosheidsontwikkeling tekent zich af met het afnemen van urbaniteit en centraliteit van de regio's. Reeds eerder werd gewezen op het feit dat de gedaalde vraag naar arbeid de werkloosheidsontwikkeling sterker bepaalt naarmate hogere klassenummers in het geding zijn. Zodoende ligt het voor de hand de divergentie van de regionale werkloosheidsontwikkeling te koppelen aan de mate van de afname van de vraag naar arbeidskrachten!

Figuur 1. Werkloosheidspercentages in afwijking van het nationale percentage voor de gehele onderzoeksperiode afgezet tegen de zeven urbaniteitsklassen

Figuur 2. Werkloosheidspercentages in afwijking van het nationale percentage voor de gehele onderzoeksperiode afgezet tegen de zeven centraliteitsklassen

De vorm van het werkloosheidspatroon dat ontstaat als de relatieve werkloosheid wordt afgezet tegen de classificaties naar urbaniteit en centraliteit is een „rank-size-rule“-verdeling waarbij de werkloosheidspercentages toenemen met het afnemen van de mate van urbaniteit/centraliteit van de regio's. Het patroon heeft zich in de onderzoeksperiode niet gewijzigd, maar wel extreem ontwikkeld. De toegenomen werkloosheidspreiding kan dus voor een aanzienlijk deel worden herleid tot de differentiatie in de ontwikkeling van de vraag naar arbeidskrachten.

Regionale divergentie en vraaguitval

Voor het te voeren regionale sociaal-economische beleid is het van belang te weten hoe de werkloosheid zich per regio heeft ontwikkeld. Er is al aangegeven dat, naar de typering van de gebieden, de relatieve concentratie van de werkloosheid doorgaat in de minst urbane c.q. centrale gebieden. De laatste te bespreken hypothese luidt dan ook dat de „traditionele“ probleemgebieden, vooral die in het Noorden, relatief een verdere verslechtering van hun werkgelegenheids situatie hebben gezien, maar dat er een aantal nieuwe probleemgebieden dreigen te ontstaan.

Welke gebieden hebben de grootste verslechtering in hun werkloosheids situatie ondergaan en waar is sprake van de grootste relatieve concentratie van het verschijnsel? Bij de beantwoording van deze vraag wordt gebruik gemaakt van de verschuivingen in rangordeningspositie naar de hoogte van het werkloosheidspercentage, zoals vermeld in tabel 4. Opgemerkt zij dat de rangordeningstechniek geen rekening houdt met de werkelijke verschillen in de werkloosheidspercentages. Maar we weten al dat deze absolute verschillen, als gevolg van de divergentie van de regionale werkloosheidsontwikkeling, groter zijn geworden. Voor een regio betekent een verslechtering in rangordeningspositie daardoor een extra zorgwekkende ontwikkeling.

De regio's in het Westen stonden en staan nog meer dan voorheen op de gunstigste rangordeningsposities, terwijl de traditionele probleemgebieden in de feitelijke periferie meer dan ooit de ongunstigste posities innemen. De hoogste werkloosheidspercentages worden nu vooral in het Noorden gevonden (in gebieden als Oost-Groningen, Zuidoost-Drente), terwijl de traditionele Limburgse probleemgebieden een relatieve „verbetering“ qua werkloosheids situatie hebben ondergaan. Vooral de geringe afname van de werkgelegenheid vergeleken met het Noorden is hier debet aan.

Er dreigt echter een aantal nieuwe probleemgebieden te ont-

Tabel 4. Rangordening van COROP-gebieden naar hoogte van het werkloosheidspercentage in 1979 en 1983

COROP-gebied	Rangorde 1979	Rangorde 1983
21 Haarlem	1	1
24 Gooi en Vechtstreek	2	2
28 Oost Zuid-Holland	3	4
20 IJmond	4	6
18 Kop van Noord-Holland	5	9
13 Veluwe	6	15
17 Utrecht	7	8
22 Zaanstreek	8	12
19 Alkmaar	9	7
27 Delft en Westland	10	3
30 ZO Zuid-Holland	11	10
14 Achterhoek	12	21
9 ZW-Drenthe	13	22
25 Leiden en Bollenstreek	14	5
10 Noord-Overijssel	15	18
6 ZO-Friesland	16	33
11 ZW-Overijssel	17	14
29 Rotterdam	18	20
26 Den Haag	19	13
31 Zeeuwsch Vlaanderen	20	16
16 ZW-Gelderland	21	29
23 Amsterdam	22	17
12 Twente	23	35
32 Overig Zeeland	24	11
7 Noord-Drenthe	25	19
5 ZW-Friesland	26	23
34 Midden Noord-Brabant	27	28
33 West Noord-Brabant	28	26
35 NO Noord-Brabant	29	30
36 ZO Noord-Brabant	30	31
37 Noord-Limburg	31	25
4 Noord-Friesland	32	34
38 Midden-Limburg	33	27
3 Overig Groningen	34	23
15 Arnhem/Nijmegen	35	37
2 Delfzijl e.o.	36	32
8 ZO-Drenthe	37	38
1 Oost-Groningen	38	39
39 Zuid-Limburg	39	36

Bron: zie tabel 1.

staan door de forse toename van de relatieve werkloosheid. Zo behoort het urbane gebied Arnhem/Nijmegen nu tot één van de drie gebieden met de hoogste werkloosheidspercentages in Nederland. Verder is de stijging in rangordeningspositie van de COROP-gebieden Twente, Zuidwest-Gelderland, Zuidoost-Friesland, Zuidwest-Drenthe en Veluwe, alarmerend.

Conclusies

Voor de toekomst valt wat betreft de regionale werkloosheidsontwikkeling het ergste te vrezen omdat de relatieve verslechtering van de werkloosheids situatie vooral toe te schrijven is aan de (grotere) afname van de vraag naar arbeidskrachten. Zeer waarschijnlijk zijn verschillen in werkgelegenheidsstructuur de belangrijkste oorzaak van de gedifferentieerde vraagontwikkeling. Immers, de groei van de werkgelegenheid in het Westen is toe te schrijven aan de meer dan evenredige groei van de dienstverlenende sector, welke de afname in de sectoren nijverheid en bouw meer dan compenseert. Voor de toekomst betekent dit dat, zonder wijziging van de werkgelegenheidsstructuur, de probleemregio's bij veranderingen van de werkgelegenheid de ongunstigste ontwikkeling wat betreft de vraag naar arbeidskrachten zullen kennen.

Daarnaast wordt de groei van het arbeidsaanbod in die regio's of „kunstmatig“ onderdrukt (via lagere participatie van vrouwen, grotere opname in de arbeidsongeschiktheid), of afgewenteld via (selectieve) migratie en/of forensisme – vooral de selectieve migratie – op andere arbeidsmarkten. Dergelijke processen hebben een negatieve weerslag op de regionale economie. Ook is het de vraag in hoeverre deze uitlaatkleppen in de toekomst nog bruikbaar kunnen zijn, waarbij vooral kan worden gedacht aan de limiet van de arbeidsongeschiktheid. De regionale werkloosheidsproblematiek lijkt voorlopig niet verdwenen.

J. Geerloff